

NOMS POPULARS DE NÚVOLS A MALLORÇA. NOTES SOBRE LA SEVA SIGNIFICACIÓ CLIMÀTICA

M. BONET VIDAL i M. GRIMALT GELABERT*

* *Departament de Ciències de la Terra. Universitat de les Illes Balears.*

RESUM

Es caracteritza la terminologia popular dels núvols a Mallorca a partir d'una recopilació realitzada a la part meridional d'aquesta illa. Es descriuen els complexos mecanismes de generació d'aquesta terminologia, la seva relació amb la classificació internacional de núvols i es comenta la seva relació tant amb la percepció del temps per part de la societat illenca, com amb la realitat climàtica d'aquesta àrea geogràfica.

Mots clau: nuvolositat, terminologia popular, Mallorca.

1. INTRODUCCIÓ

La cultura popular ha tengut la necessitat d'identificar els núvols i conèixer la seva significació per al pronòstic immediat del temps atmosfèric. D'aquí ha derivat tot un conjunt de noms genuïns de núvols i meteors, prou variat, el recull i anàlisi dels quals ofereix informació que ajuda a comprendre la percepció que té la societat que els ha generat sobre el temps i el clima.

Existeix una certa tradició de reculls d'aquest tipus de terminologia a terres del domini lingüístic català, bàsicament referits a comarques de Catalunya com l'Alt Empordà (GRUSET *et al.*, 2000), el Maresme, el Barcelonès i el Solsonès (MANENT, 1996 i 1999). Pel que fa a les comarques valencianes l'estudi de l'àrea d'Alacant (RAMON, 1992) constitueix una aportació de primer ordre en aquest camp. D'altres investigacions de major abast sobre la cultura popular com el *Costumari* d'Amades contenen igualment informació d'aquesta mena, la qual ha estat publicada separatament en forma de monografia (AMADES, 1993).

Per al present estudi s'han recollit noms populars de núvols utilitzats a Mallorca, cosa que s'ha fet a partir de l'entrevista directa a informadors dels municipis de la part oriental i meridional de l'illa. Aquesta recerca oral s'ha duit a terme a diversos nuclis de població del Llevant i Migjorn de Mallorca (Santanyí, es Llombards, Colònia de Sant Jordi, Felanitx, Cas Concos, Lluçmajor, Sant Llorenç, Son Carrió, Manacor, Sant Joan, Porreres, Algaida, Ariany, Son Servera i Cala Rajada) al llarg de la dècada de 1990 i el primer any de l'encetat nou mil·lenni.

Els informadors han estat gent d'edat avançada i amb professions per a les quals el perfecte coneixement de les circumstàncies atmosfèriques és bàsic, tal com són els oficis relacionats amb la mar, així com també aquells de caràcter agrari.

Igualment s'ha investigat l'escassa bibliografia sobre el tema referida a Mallorca (GRIMALT i LAITA, 1995). La principal font d'informació d'aquesta mena ha estat la revista *El Tresor dels Avis* (FERRER, 1922), publicada pel mestre Andreu Ferrer i també resulten de màxim interès les informacions contingudes al Diccionari Català-Valencià-Balear d'Alcover-Moll (ALCOVER-

MOLL, 1930-1962). Altres fonts consultades han estat diversos articles monogràfics escrits per AGUILÓ (1987, 1988).

En total s'han recollit poc més de 300 noms de níguls, que inclouen tant termes amb un únic significat, com altres en què un mateix mot s'aplica a diferents núvols en funció de l'àrea geogràfica o grup social.

Normalment de cada un dels noms se n'ha aconseguit una descripció completa, la qual no tan sols es refereix als aspectes formals del núvol, sinó també als pronòstics associats a les situacions que les acompanyen i també a l'època de l'any en què sovintegen.

Al llarg de la recerca oral s'ha pogut consignar la fragilitat d'aquest tipus de coneixement que sembla abocat a la seva desaparició ja que els continguts de meteorologia popular es van perdent en bona part per considerar-los els seus propis posseïdors com poc útils, i es veuen desplaçats per la popularització dels pronòstics meteorològics i afirmacions de tipus climàtic de base científica transmesos a través dels mitjans de comunicació de masses.

2. METODOLOGIA

Per a treballar la informació recollida s'ha configurat una base de dades que conté registres sobre el nom, l'informador, la descripció i el pronòstic associat, així com la indicació de la seva adscripció a un gènere, espècie o varietat formal de la classificació internacional de núvols.

Posteriorment s'ha optat per classificar-los mitjançant la seva agrupació en tot un seguit de grans camps conceptuels que alhora engloben diferents camps semàntics. En concret són:

Núvols estratificats

Stratocumulus
Núvols orogràfics
Fractus i Pannus
Núvols en Creu
Alto cumulus
Núvols lenticular
Cirrus
Tels

Fenòmens òptics i núvols i astres

Fenòmens òptics
Núvols, sol i lluna

Núvols de desenvolupament vertical

Grups de níguls
Cumulus
Fibrons, arcus i esclafits
Cumulonimbus personificats

Formacions nuvoloses complexes

3. CARACTERÍSTIQUES DE LA TERMINOLOGIA RECOLLIDA

3.1. L'abast territorial

Es tracta d'una terminologia bàsicament d'abast local i comarcal, encara que s'han trobat elements comuns amb els que apareixen citats a d'altres indrets de parla catalana, per exemple *grop* (Barcelonès, Empordà, Maresme, Mallorca, Tabarca) aplicat a un núvol de tempesta virulenta, determinades formes relacionades amb la interferència entre els núvols i el sol com *ull de boc* o *ull de perdiu* (Empordà, Maresme, Barcelonès, Mallorca), així com també a les mateixes comarques

torres en referència als núvols de desenvolupament vertical. *Llegany*, aplicat a un tèl nuvolós és també comú a territoris ben allunyats entre sí.

Això no obstant, els noms de núvols més comuns són aquells l'ús dels quals es pot fer extensiu a bona part de la comarca analitzada o, al menys, a diversos municipis dels que la componen. Dins aquesta categoria s'inclouen, per exemple, bona part dels grans cumulonimbus personificats com *en Jordà* i *en Paretxal*, així com una elevada proporció dels núvols orogràfics lligats als relleus més destacats d'aquesta part de Mallorca.

En darrer terme es remarquen alguns casos de termes que únicament són coneguts en un sol nucli de població, tot i que dins el seu reduït àmbit territorial poden haver assolit una gran popularitat, un exemple molt representatiu són *es al·lots den Saco*, terme endèmic del municipi de Son Servera i que personifica un conjunt de cúmuls creixents associats a mal temps.

3.2. Els mecanismes de generació dels noms

La terminologia popular sobre els núvols (nomenats níguls en el català parlat a Mallorca) no segueix uns criteris sistemàtics a l'hora de anomenar-los. En poques ocasions utilitza el model que semblaria més idoni d'un genèric de significació inequívoca seguit d'un segon terme o determinant. Les formes compostes per la seqüència "boira + determinant" o "nígul + determinant" són molt escasses. Es poden esmentar com exemples *níguls tendres* (pannus), *níguls borrers* (Sc, Cu humilis) i *boires mortes* (pannus).

El més comú és utilitzar termes desprovists de genèrics, o també la utilització de la forma de genèric seguit de determinant però en què la primera part no té un significat estrictament meteorològic.

S'ha fet una breu anàlisi de les maneres en què s'anomenen els núvols, en la qual s'han distingit les següents fórmules:

a) La utilització d'una descripció formal.

- *ses puntes* (Cu)
- *sa Serra* (Ac castellatus)
- *una màniga* (Cb tuba)

b) La comparació amb elements similars:

- del món vegetal: *sa colflori* (Cu congestus), *lleties* (Ac lenticularis), *batzera* (Sc a posta de sol), *rosetes* (Ac), *sa palmera* (Ci spissatus), *paumes* (Ci).
- del món animal: *crestes de gall* (Cu), *corona de gall* (Cu), *es pop* (Ac), *es xots* (Ac/ Sc/ Cu humilis), *moscards* (fractus), *papallones* (fractus), *sa guarda d'ovelles* (Ac/ Cu humilis), *ses cabretes* (Ac), *sa gallina* (Ac), *teranyina* (Ci, Cs), *escata de peix* (Ac, As), *banya de cabra* (òptic), *ull de boc* (òptic), *ull de porc* (òptic) ...

- de vestimentes i teixits: *es barret des capellà, cuculles, carapunats* (Cu), *es manto* (Sc orogràfic), *sa vànova cotonada* (Ac), *ses benes* (Ac, Cu en carrerans), *capell, gorra, bonet, barret* (Sc orogràfics)...
- culinaris: *brou de ciurons* (Ac)
- d'utensilis: *estanyat d'aram* (Ac), *encruia des ferrer* (Cb), *ses corretges, ses corretjades, ses mangueres* (Cb tuba)
- estructures i construccions: *empedrat* (Ac flocus), *crivellat* (Ac lacunosus), *es castellet, sa tanca* (Ac castellatus), *torres* (Cu)
- mitjans de transport: *barquetes* (Ac lenticularis)
- una part del cos humà: *una cella* (Cb arcus), *cabelleres* (praecipitatio), *ses barbes den Moll* (Sc orogràfic), *caparrots* (Cu)
- geològics: *roquetes* (Ac)
- col·lectius ètnics: *es moros, es negrets* (Cu)

c) Presència d'elements religiosos o mítics acompanyant les comparacions:

- *vinya de Sant Pere, vinya de Sant Vicenç* (formacions d'Ac)
- *barca de Sant Antoni, ennigulat de Sant Antoni* (Ac lenticularis)
- *capa de Sant Antoni* (Sc)
- *vànova cotonada de Sant Pere* (Ac)
- *benes des rector* (Cu en carrerany)
- *camins de Sant Jaume* (núvols mitjans i alts en disposició radial)
- *arc de Sant Martí, rella de Sant Martí* (òptics)

d) Nuvolades determinades pel nom del personatge que els va definir:

- *senyal den Diego, senyal den Beió* (Sc orogràfic)
- *al·lots den Saco* (Cb)

e) Toponímia relacionada amb la part del cel on apareix, o l'indret del territori sobre la vertical del qual es troba:

- Un territori geogràficament proper: *s'evissenc* (Cu que apareix visualment en la direcció on es troba l'illa d'Eivissa)

- El punt cardinal o quadrant en la direcció del qual cal mirar: *torretes des llebeig, torres des Llevant, serres de Tramuntana* (Cu)
- La localitat al cel la qual sembla neixen (*al·lots de Santanyí*) (Cu, Ac castellatus)
- Noms de puigs en el cas del níguils orogràfics: *capell de Sant Salvador, gorra del Puig d'Alpara* (Sc)

f) Atribució de qualitats humanes o establiment de relacions de tipus social entre núvols: *babotes, gambirots* (Sc), *dones males* (Cu), *ses Brutes* (Sc/ Cu), *boires mortes* (fractus), *ses bergantelles* (Sc)

g) Personificacions:

El núvol esdevé personatge com ho demostra la presència de la partícula nominativa *en / na* que en el parlar de Mallorca assigna inequívocament la categoria de persona a aquell mot que preceixen. Aquest procés assoleix la màxima expressió és en els grans cumulonimbus, que amb als ulls de l'observador i atès el seu aspecte lleugerament antropomòrfic i el seu comportament sovint capriciós semblen dotats de vida.

De vegades la presència de la partícula nominativa no du implícita més informació addicional especial, tant sigui perquè mai no ha portat una història o llegenda associada, o perquè aquesta s'ha perdut. Aquest és el cas d'un núvol descrit a Santanyí *en Salomó*, del qual només se'n descriu la forma i la situació. Val a dir que aquest no m de rei bíblic és emprat en altres aspectes de la meteorologia popular de Mallorca com és el *compte den Salomó*, càbala de suposat valor predictiu que es basa en establir el possible temps de tot l'any en funció de les observacions fetes determinats dies clau, a manera de *ses cabanelles* o d'altres suposicions d'aquest tipus.

D'altres vegades el personatge al que s'assimilen ja du unes connotacions ben clares sobre el que es pot esperar i popularment el núvol associats al fenomen més virulent (Cb tuba) és conegut amb termes tan expressius com *penjats del dimoni* o *sa fel de Judes*.

De vegades la personificació s'aplica a termes descriptius, com en el cas de *n'Escumabasses*, del qual s'indiquen les conseqüències. En canvi hi ha noms que informen de la morfologia: *en Botilla* -amb la variat formal *en Botiga*- (que per la seva forma que recorda un element ceràmic per a beure) i *en Maça*, *en Massot* o *en Massota* (similars a una eina de cop).

h) Personificacions acompanyades d'una contarella, llegenda o mite:

Constitueixen indubtablement el grup més suggerent en el qual la llegenda contribueix a la fixació del terme en la memòria del que l'aprèn i l'omplen d'uns referents.

En aquest sentit destaca el cas de la *ciutat de Troia*, terme que es refereix a un gran complex convectiu damunt la mar i que la imaginació popular hi ha volgut veure les torres, murades, cases i campanars d'una ciutat submergida (amb evidents connotacions homèriques) que de tard en tard surt a la superfície.

Menys elaborada és la llegenda associada a *en Jordà* (Cb), mític gegant que s'eixanca damunt l'illa de Cabrera i que envoltat de trons i llamps pronostica mal temps segur al migjorn insular.

La narració conta que es tracta d'un jueu castigat a tornar un núvol a causa de la seva excessiva cobdícia (de nou apareix el rerafons de les referències a minories ètniques mal vistes que s'ha esmentat en el cas de *es moros i es negrets*).

Poc coneguda també és la llegenda de *en Paretjal*, possiblement el cumulonimbus més popular de la comarca i que de nou es refereix a un individu castigat per la divinitat a la forma nuvolosa, i que es tractava d'un porqueret.

Molt notòries són aquelles contarelles, no tan llegendàries, però amb un major interès meteorològic en què es relata la relació entre diversos niguls personificats. Els que més sobten per la seva perfecta descripció dels processos atmosfèrics són aquelles -relativament nombroses- que descriuen un nucli convectiu complex en el que intervenen una fase activa cumuliforme i globulosa i una part glaçada i prima, la combinació de les quals aboca a intenses precipitacions. Amb una major o menor qualitat explicativa és relatada pels informadors en relació a *en Fonoll i en Pieres, es Senyor i es Criat, en Maça i en Botilla i en Massot i en Pieres*.

Una altra ennigulada amb nom de personatge llegendari és *na Ruixamantells* (Cb), nom de bruixa que és utilitzat a la poesia de Costa i Llobera o la molt més complexa forma de *la Barca de dormen i canten* (pannus), aquesta darrera només trobada a referències escrites.

3.3. L'associació de pronòstics

El valor predictiu que s'intenta aportar a cada cas sol ésser innegable, molt sovint cada nom va associat a un tipus de temps, un vent, o un pronòstic a curt termini. De vegades aquest s'expressa en forma de refrany.

Hi ha un predomini absolut de les associacions a curt termini, amb el que s'indica un estat del temps a les immediates hores, o com a molt al dia següent. No manquen alguns exemples de pronòstic a dos o tres dies, generalment en relació amb formacions d'altocumulus.

Prou rares són les associacions entre núvols i càbales a llarg termini, de les que únicament s'ha trobat una dita en relació al *llegany* (tel d'As) segon el qual "*cap d'any amb llegany, mal any*".

4. TERMINOLOGIA POPULAR EN FRONT A LA CLASSIFICACIÓ INTERNACIONAL DELS NIGULS

La visió popular dels núvols contrasta amb el criteri que s'aplica a la meteorologia científica. La classificació internacional dels núvols, amb marcada influència de les taxonomies de Linneu, es basa en diferenciar gèneres i espècies nuvoloses, que poden presentar varietats i tenir formes associades, però deixa certament de banda altres possibles criteris a aplicar com els dels pronòstics associats i el de les relacions entre els diferents núvols, aspectes que la cultura popular ha cuidat prou.

La classificació internacional dels núvols es va dissenyar amb una intenció universal, i a partir de la realitat meteorològica dels països de latituds temperades. Segurament per aquesta adscripció als climes oceànics va fer que es posàs especial èmfasi en la determinació dels núvols estratificats que acompanyen les pertorbacions frontals que afecten aquestes àrees, on són responsables de

Tabla 1: Classificació dels termes recollits en funció de la seva adscripció als gèneres descrits en la classificació internacional.

Gènere	adscripció inequívoca	adscripció compartida
Ci	9	1
Cc	1	3
Cs	2	2
As	2	7
Ac	14	5
Ac lenticulars	13	-
Sc	11	5
Sc orogràfics	18	1
St	-	7
Ns	-	1
pannus	6	1
Cu	48	16
Cb	40	14
òptics	9	-
sense adscripció	22	-
total	195	63

la major part de les precipitacions. No obstant la classificació internacional va significar molt menys distincions entre els núvols de desenvolupament vertical, els grans cúmuls, formats en circumstàncies de forta inestabilitat i que, al cap i a la fi, són responsables de la major part de les precipitacions a la nostra àrea, i encara molt més als indrets de climes tropicals.

En contrast els noms populars de Mallorca de manifest un màxim interès en els níguls cumuliformes o de desenvolupament vertical que són, amb diferència, els més representats. Els cúmuls, per la seva especial forma, la bona definició del seus límits, les grans dimensions que assoleixen, i la varietat de meteors que s'hi associen són els més fàcilment identificables, a més d'esser aquells més útils cara a un pronòstic a curt termini. Cal tenir present que fenòmens com els llamps, el calabruix, les precipitacions molt intenses, els caps de fibló i els esclafits de vent estan relacionats directament amb núvols de desenvolupament vertical.

Únicament dos gèneres de núvols estratificats han captat poderosament l'atenció dels informadors: els altocumulus i els stratocumulus. En el primer cas segurament han influït l'espectacularitat de les formacions d'aquests núvols mitjans, així com la morfologia estranya i suggerent de les varietats lenticulars. Pel que fa als stratocumulus la seva presència es justifica per la importància otorgada als núvols orogràfics

La taula 1 sintetiza numèricament els diversos noms recollits en la seva adscripció cap als gèneres nuvolosos de la classificació internacional, tot tenint present que aquells noms que agrupaven un complex constituït per núvols de diversos gèneres no s'han inclòs.

Tot i el divorci comentat entre el criteri de classificació popular i el científic, no deixa d'esser curiosa la presència d'imatges, comparacions que coincideixen quasi totalment a les dues. Per exemple *s'encruia des ferrer* és literalment idèntica al cumulonimbus incus, atesa l'innegable semblança formal amb la feixuga peça metàl·lica on pica el ferrer molt semblant és el cas de les *lleties*, referència popular dels altocumulus lenticularis.

Una altra espècie de cumulonimbus, el capillatus de nou té una semblança amb la forma genuïna *es despentinat* i *es descabellat*, literalment aquell que du la cabellera solta o mal composta. La imaginació popular ha creat formes dins el mateix camp semàntic, amb gènere femení com *sa dona descambuixada* i *sa dona escabellada*.

5. Realitat climàtica i terminologia popular.

A més dels suggerents aspectes formals que s'han esmentat anteriorment i la seva relació amb la classificació científica, una anàlisi detallada de la terminologia popular i els pronòstics associats reflecteix una relació directa amb determinats aspectes singulars del clima de Mallorca. De la qual se'n poden ressenyar les següents:

- El gran pes de les precipitacions relacionades amb fenòmens convectius. La qual cosa queda ben palesa amb la majoritària presència de termes relacionats amb núvols de desenvolupament vertical als quals s'associen les precipitacions tempestuoses i els fenòmens virulents. En aquest cas s'ha de tenir present que un percentatge molt significatiu de la precipitació total anual es registra a l'àmbit geogràfic d'estudi en uns pocs episodis lligats a nuvolositat d'aquesta mena.
- Un predomini de la circulació del sudoest en moments de precipitació important. En aquest cas destaca la coincidència de diferents pronòstics d'aiguats lligats a grans núvols convectius creixents que provenen des de les localitats o àrees marítimes situades al sudoest del punt d'observació. Precisament pertanyen a aquesta categoria alguns dels termes més repetits i populars (*en Jordà* i *es al·lots de Santanyí*). La informació sobre els vents superficials lligats a aquests episodis no sempre és concluent, però apunta a la presència de component est. Aquesta circumstància es lliga al mecanisme típic de les aiguades a l'àmbit mediterrani més proper, amb advecció superficial de llevant i localització a la part oriental d'un tàlveg o depressió freda en capes mitjanes amb flux del sudoest.
- Ocurrència no menyspreable d'episodis en què el "temps" circula d'est a oest. Aquesta circumstància, no molt freqüent a les nostres latituds, es pot lligar tant a la presència de depressions fredes tancades al sud de les Balears, a tàlvegs amb un eix marcadament inclinat i, fins i tot a episodis de ciclogenesis mediterrània en què l'aprofundiment d'una àrea depressionària situada a l'est de les Illes sigui molt important. Ho demostra les referències a núvols convectius que avancen d'est a oest (*en Paretjal*) o la creença que la presència de l'arc de Sant Martí si surt a la tarda (i per tant la zona amb precipitació és a l'est) és senya de mal temps al dia següent, en tant que si surt al matí (i per tant la nuvolositat principal és a l'oest) significa que la precipitació ha acabat. De fet la dita sobre l'arc de Sant Martí de Mallorca ("Si surt es matí pots prendre es camí, si surt es capvespre demà tindràs festa") és

diametralment oposada a la usual a les àrees continentals del domini lingüístic català on les situacions amb circulació d'aquesta mena són menys freqüents.

- El pas de les grans perturbacions de la circulació zonal no sempre va associat a episodis de precipitació. És en aquest cas un símptoma n'és la incertesa dels pronòstics populars lligats a la presència de les formacions de núvols alts relacionades amb l'apropament de les depressions atlàntiques. Per exemple el *cercle de lluna* (Cs) no és símptoma inequívoc de mal temps o les grans formacions de núvols mitjans (*cel tavellat, cabretes, pedretes, bassetes* ...) no sempre suposen en boca de l'informador un pronòstic de precipitació, com tampoc no passa de ser símptoma de vent la presència de nuvolositat creixent a posta de sol (*cel rogenic*).
- La importància dels processos nuvolosos relacionats amb l'orografia: els noms de núvols relacionats amb el puig sobre el que es generen és força nombrós. Evidentment potser l'informador és conscient que la presència d'un nivell de condensació a partir d'una determinada alçària significa unes condicions favorables a la precipitació. Això no obstant cal tenir present que l'efecte d'increment de les pluges provocat per la presència de muntanyes assoleix als àmbits insulars algunes de les seves màximes expressions. De fet els processos de pluges orogràfiques expliquen els exagerats màxims pluviomètrics anuals de la part muntanyosa de Mallorca (superiors als 1400 mm) i fins i tot notables a les modestes elevacions de la zona de Llevant (amb valors propers als 800 mm a la comarca d'Artà).

6. A MANERA DE CONCLUSIONS I AGRAÏMENTS

La meteorologia popular ofereix un camp d'investigació prou suggerent amb una informació que en aquests moments corre un greu perill de desaparèixer i que cal recollir i preservar. A part de l'indubtable valor lingüístic i cultural d'aquesta terminologia genuïna aquesta ofereix una imatge prou acurada del medi que l'ha generat i el seu aprofitament amb finalitats didàctiques i el seu ús dins registres lingüístics no formals és interessant.

Els autors fan constar la seva gratitud envers les persones que han estat entrevistades i han ofert desinteressadament els seus coneixements sobre el tema.

7. REFERÈNCIES

AGUILÓ ADROVER, C. (1986) Sobre els noms d'alguns núvols de Santanyí. *Sal i Xeixa*. 20: 12.

AGUILÓ ADROVER, C. (1987) Cabrera i el cançoner. *El Mirall*. 6:18-20.

ALCOVER, A.M.; MOLL, F. de B. (1930-62) *Diccionari Català-Valencià-Balear*. (10 vol.). Palma: Ed. Moll.

AMADES (1993): *Astronomia i meteorologia populars*. El Mèdol. Tarragona.

BONET, M.; GRIMALT, M. (en premsa): *Els noms populars dels núvols de Mallorca*. Documenta Balear. Palma.

CRUSET, L., CUSTEY, M. i PEITIVÍ, S. (2000): *Els noms populars de núvols, boires i vents de l'Alt Empordà*. Oikos-Tau, Vilassar de Mar.

FERRER GINARD, A. (1922) Meteorologia. Núvols. *El tresor dels Avis I*: 105-106.

GRIMALT, M. i LAITA, M. (1995): *Climatologia i Meteorologia*.

Conselleria de Cultura, Educació i Esports. Govern Balear. Palma.

GRIMALT, M./ MARTÍN VIDE, J./ MAURI, F. (1985); *Els núvols. Guia de camp de l'atmosfera i previsió del temps*. El Mèdol. Tarragona.

MANENT, Albert (1996): *Els noms populars de núvols, boires i vents del Maresme*. Oikos-Tau, Vilassar de Mar.

MANENT, Albert (1999): *Els noms populars de núvols, boires i vents del Barcelonès i Solsonès*. Oikos-Tau, Vilassar de Mar.

RAMON MORTE, Alfredo (1992): *Clima y tradición oral en Alicante*. Instituto de Cultura "Juan Gil-Albert". Diputación de Alicante. Alicante.